

В. П. Агаманчук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ЛІНГВІСТИЧНА ПРАЦЯ ІВАНА ОГІЄНКА У ЖУРНАЛІ «SLAVIA»

«Slavia» – провідний чеський журнал слов'янської філології, що виходить з 1922 (з перервою у 1941-46 рр.) у Празі як видання Слов'янського інституту. У журналі була розміщена розвідка Івана Огієнка «Дві найстарші молдавські кирилівські грамоти 1388 року» (Slavia, XIII, 4, 1934-35).

Іван Огієнко робить огляд наукового дослідження молдавських кирилівських грамот, визначає важливу проблему відсутності структурованих наукових викладів з питання, які би базувалися на роботі із першотворами (оригіналами), а не з фотокопіями.

Виділяє 2 грамоти 1388 року на пергамені, які на момент написання статті знаходилися у Варшаві в «Головному Архіві» (але відзначає історію їх переміщень з Варшави до Петербургу, і, зрештою, повернення до Варшави).

Ці грамоти зацікавили науковця з лінгвістичного погляду, оскільки написані старою українською, або, за його висловом, «руською» мовою, у якій відображено динаміку її розвитку. Іван Огієнко перераховує найстаріші молдавські грамоти, робить реконструкцію однієї грамоти, поданої латиною.

Він аналізує форму літер, розділові знаки, мову, навіть вигляд пергаменту. Дослідник зробив висновок про те, що обидві аналізовані грамоти були написані однією людиною, писарем молдавського воєводи Петра 27 січня і 10 липня 1388 року.

Іван Огієнко доводить, що старіші видання молдавських грамот зроблені з фотокопій і не становлять наукової цінності.

У праці подається опис мови двох найстаріших молдавських кирилівських грамот. Через історичні обставини в молдавську мову проникли певні характерні ознаки мови української, тому ці грамоти цікаві як матеріал для дослідження української мови з погляду фонетичних, морфологічних, граматичних особливостей. Підсумовуючи, Іван Огієнко наголошує на необхідності врахування історичних, територіальних і культурних обставин, що впливають на функціонування мови.

SLAVIA

CASOPIS PRO SLOVANSKOU
FILOLOGII

S podporou
ministerstva školství a národní osvěty
vydávají

O. HUJER a M. MURKO.

24021

Ročník XIII. Sešit 4.

TISKEM A NÁKLADEM
ČESKOSLOVENSKÉ GRAFICKÉ UNIE A. S. V PRAZE

1934-1935

Дві найстарші молдавські кирилівські грамоті 1388 року.

I.

Палеографічно-лінгвістичний нарис.

Молдавські кирилівські грамоти здавна вже притягали до себе пильну увагу вчених, на жаль тільки, монографічного вивчення чи то під оглядом лінгвістичним, чи під оглядом дипломатично-палеографічним вони ще й досі не дочекалися. Про молдавські грамоти існує велика література, багато раз їх видавано, але мусимо ствердити, що вчені працювали в цій ділянці найчастіш не над оригіналами, а над їх друкованою формою, яка все була далека від первотвору¹⁾. Як показує практика, навіть фотографічні знімки не завжди можуть вповні замінити оригінал, і часто приводять дослідника до найрізніших помилок, коли тільки видання робиться виключно з них.

Старші видання молдавських грамот були зроблені методами зовсім ненауковими, а тому стратили тепер усяку вартість; на жаль, і новіші видання цих грамот не далеко пішли вперед, бо видаються в найкращім разі хіба з фотографій²⁾.

У Варшаві, в Головнім Архіві, серед інших молдавських грамот, переховуються дві цікаві грамоті з 1388 р., обидві пергаменові (картон 15, № Zap. 2 sec. 1 3); колись вони знаходилися в Короннім Архіві в Кракові, але в 1765 р. їх перевезено до Варшави, звідки вони в 1794 р., коли Суворов узяв Варшаву, помандрували до Петербургу, а пізніше до Москви, де були в Головнім Архіві Міністерства Закордонних Справ; накінець, в 1924 р. ці грамоти вернулися на своє старе місце, до Варшави.

Молдавські грамоти — а їх збереглося до нашого часу дуже багато — надзвичайно цікаві й цінні з погляду лінгві-

¹⁾ Див. мою статтю: «Як видавати молдавські грамоти» в «Archiv» т. 38 кн. 2—4 ст. 518—542.

²⁾ Недавно вийшла оце праця М. Costăchescu: Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare, том I, 1931 р.; порівняння частини виданих тут грамот з їх оригіналами показало мені, що й це видання має багато найрізніших недокладностей, як показую те в окремій рецензії в «Archiv» т. 38 кн. 2—4 ст. 518—542.

стичного, бо їх писано старою українською (оруською) мовою, що в цих грамотах часом має багато живих народніх рис ¹⁾, тому зрозуміла та глибока цікавість, яку виявляють до них українці: на жаль тільки, звичайно в цих випадках користаються старими виданнями, а вони, як побачимо далі, подають для лінгвістів зовсім бламутний матеріал.

Дуже цікаві ці грамоти також із погляду дипломатично-палеографічного, бо дають силу цінного матеріалу; дотеперішні видання, на жаль, цією стороною грамот цікавилися зовсім мало, і коли б не фотографічні знімки хоч малої частини їх, ми не мали б правдивого уявлення про зовнішній бік цих важливих актів ²⁾.

Найстаршими молдавськими грамотами звичайно вважаються грамоти: князя Берладського Іванка Ростиславовича 1174 р. та Юрга Коріятовича 1374 р. Оригінал грамоти 1174 р. зовсім нам незнаний, і більшість учених не визнає цієї грамоти за правдиву ³⁾. Друга грамота — восводи молдавського Юрга Коріятовича, видана в Берладі 1374 (6882) р. 3 червня. Першим видав цю грамоту Hasdeu в 1860 р., додавши, що оригінал її знаходиться в Києві в бібліотеці Свідзинського; дальші досліді показали, що оригінал затратився. На жаль, Hasdeu опублікував цю цінну грамоту тільки латинкою ⁴⁾; докладний ана-

¹⁾ Автор цієї статті готує окрему монографію про мову молдавських грамот XIV—XVII віків.

²⁾ На жаль, і останнє видання М. Costăchescu 1931 р. дуже мало цікавиться дипломатично-палеографічними рисами молдавських актів.

³⁾ Історію цієї грамоти добре висловив Іван Богдан у праці: «Di-ripta Barlađena din 1134», див. «Analele» том XI, 1889 р. Богдан подає такий текст цієї грамоти: У мѣ мѣца : і сѣа . . . аъ : иванко ростиславовичъ : мѣ стола : гаяч-кого : кнѣзъ : берладскѣмъ : сѣдѣюмъ : кнѣземъ : . . . ернскѣмъ . . . да не пауѣтъ : мѣтъ : оу градѣ : нашѣмъ : [оу ма]лоу оу гаяч : на іваад : разкѣ : оу берлад : і оу текѣомъ : і оу градѣ : нашѣ : а на іскѣдъ : рѣзаннѣмъ : токарѣмъ : тѣтошнѣмъ : і оу рѣскѣмъ : і рѣскѣмъ : і чѣс[аскѣмъ] а то да пауѣтъ : никѣиъ : разкѣ : оу маомъ : оу гаяч : а каютъ : конѣда : а на томъ : мѣтъ : [аъ акѣ] мѣ рѣскѣ гѣа : тѣсѣо : і стѣ : тѣдѣтъ : і чѣтѣо : акѣ : мѣа : мѣк : ѣ : дѣ. Правопис цієї грамоти дуже підозрілий, можливий хіба для XV-го віку, але в жодному разі не для віку XII-го.

⁴⁾ Подаю тут свою спробу кирилицької реконструкції цієї грамоти: Мѣтѣо кѣюмъ мѣи кнѣзѣ антошевскѣмъ юргѣ коріатовичѣ конѣда господарѣ земанъ молдавскѣмъ не оуєи конѣромъ господарѣмъ ми сѣдѣомъ чинимъ не сѣмъ анѣтомъ нашнѣмъ кѣсакѣмъ дѣромъ на нѣ кѣлѣрѣно нанъ оуєлѣнѣнѣно мѣтѣи оже тотѣ истинъ сѣтѣ нашѣ кѣрѣно нанѣ мѣмѣ анѣтарѣмъ нанѣстѣннѣмъ сѣбоградскѣмъ сѣжнѣмъ нанѣмъ прако и кѣрѣно . тѣкѣо мѣи кѣдѣкѣно правѣно и кѣрѣно сѣжѣу оже до насѣ а нанѣчи гѣрѣ-динъ (?) подѣкѣи не татарѣмъ оу сѣла докомѣно кѣлѣдѣчи на дѣбѣтрѣ . жѣлѣеланъ сѣмѣмъ того не'ного сѣтѣу нашѣмъ еннѣнѣсанѣго не єдно ѣи нашнѣмъ сѣмъ на нѣмѣ дѣкѣрѣкѣи оу . . . на томъ насѣ кѣрѣ гѣа ми и конѣмъ молдавскѣмъ а на конѣномъ тѣвѣдѣстѣ сѣмѣмъ анѣтѣу на-

Форма літер. Буква *a* звичайної уставної форми, цебто його ліва лінія не опускається додолу за рядок; у *z* верхня лінія виходить трохи і вліво від стовпчика; *e* майже у всіх позиціях однакове, — кругленьке, трохи похилене вліво, рідко воно ширше, ніби *e*, але ніякої різниці між *e* та *e* тут не проводиться; у *л* обидві його частини так вигнуті вліво, що воно нагадує *a*; *o* не все округлої форми, часом наближається до трикутника; у *p* верхня головка трикутнікова; у *mac* форму *ц*, його права ніжна відкинена вправо, а верхня частина як у *ц*; у *ю* з'єднуюча лінія посередині; *я* на взір триніжка, без середньої позоми лінії, а до головки придається позома вліво; і тут три рази перекреслене: зверху, посередині й долі, верхні лінійки маленькі, а середина більша¹⁾. Цікаво, що на цілу грамоту маємо тут тільки одне *ъ*, — на кінці слова *чръдъ* в 20 рядку; але крім цього випадку знаємо тут форму *ъ* з *ы*, що складається з нормального уставного *ъ*, а права частина — маленьке *и*; отже це *ъ* тут зовсім не походить на *o*. Буква *ч* або однобока, або ніжка його повернута вліво, тоді воно нагадує *у*; або це *ч*. В письмі цієї грамоти не мало чисто уставних букв, напр. *к, в, д, ъ, т* і др.; у *и* з'єднуюча лінія просто посередині; у *ж* ліва й права вигнуті частини не торкаються до середнього стовпчика.

Ніяких надрядкових значків у грамоті нема. Із знаків розділових уживається тільки крапка середньої, часом верхньої або долішньої²⁾. Титло довге, без гачків, — це або проста лінія, або частіше трохи вигнута догори. Кінцева приголосна слова часом виносяться над рядок, але не часто; ці виносені літери покриті титлом, навіть *х*, що в інших грамотах звичайно не покривається.

В 1388 р. Великдень був 29 березня, а понеділок перед Руськими (цебто православними, українськими) масленицями — то 27 січня; а'ясопусна неділя в 1388 р. припадала на 2 лютого. Ще в «Акты Западной России» 1846 р. т. I (див. ст. 22 і примітки ст. 5 № 7) правильно датовано цю грамоту.

Що до змісту цього листа, то дальша грамота з 10 лютого 1388 р., писана в Сочаві, вияснює, що воєвода молдавський

¹⁾ У цім виданні таке і складено і.

²⁾ У нашім виданні, з технічних причин, не вдалося передати докладно крапок серединних (крапка на висоті середини букви). -- Їх складено тут, як крапки горішні, бо тут середина крапка ближча до горішньої.

Петро виплату позички зачав у Луцьку, а кінчив у себе в Сочаві, але позичив не 4000, а тільки 3000 рублів. Трохи пізніше, як читасмо про те в листі Івашки, сина воеводи Петра, з 9 грудня 1400 р., цей наслідник зрікся випозичених грошей; зречення було неправне, і ще в 1411 р. в своїм листі до воеводи молдавського Олександра король Володислав обов'язується виплатити 1000 рублів боргу за два роки.

В. Уляницький у своїх «Матеріалах» 1887 р. не видрукував цієї грамоти з невідомих нам причин, може не вважаючи її за грамоту молдавську. В. Розов подає цю грамоту в своїй праці: «Українські грамоти», 1928 р. т. I № 19 ст. 36—37, і таким чином також не вважає її за молдавську. З таким поглядом я зовсім не погоджуюся, і вважаю саме цю грамоту з 27 січня 1388 р. за найпершу молдавську кирилівську грамоту, найпершу, звичайно, з тих, що реально доховалися до нашого часу. В кінці 1387 і на початку 1388 р. в Луцьку відбувалася нарада східних правителів, тому побував у Луцьку й молдавський воевода Петро; змичас інших правителів, також і він мав при собі свого власного писаря, що й написав цю грамоту, а король Володислав тільки печатку свою привісив.

А що це дійсно було так, про те свідчать ось ці доводи. 1. Форма букв у обох листах зовсім однакова; для нас найважливіше, що букви особливої форми зовсім однакові, напр. і три рази перекреслене, у з хвостом трохи вправо на взір *ц*, *ы* з маленькою другою частиною, *р* з трикутною головкою, *л* з вигнутою лівою частиною, *з* уставної форми з хвостом додолу і трохи вліво; так само в обох грамотах однакової форми і всі інші літери. Така докладна подібність письма не може бути випадковою, — обидві грамоти писала одна особа: молдавський писар. 2. Правопис обох грамот зовсім однаковий. 3. Українські грамоти не знають такої послідовної заміни кінцевих *ь* на *о* («охомонія»), як у нашій грамоті, тому й ця риса долучує її до грамот молдавських, де вона була поширена через церковну мову. Сочавська грамота Ю лютого 1388 р. так само послідовно проводить цю рису й зовсім не знає букви *ь*. Обидві грамоти писані півуставним письмом, тільки Сочавська грамота має письмо трохи тонше й дрібніше. 5. Мала різниця в часі між обома грамотами — лише два тижні — так само підтримують нашу думку про одного писаря. 6. Про одного писаря свідчать і дрібніші подібності: в обох грамотах однаковий

дача громадянки «Актив» на кирилицю в Головацького так само тільки додала нових помилок. Таким чином видання Головацького вийшло гіршим від видання «Актив». Так само невдале й видання нашої грамоти в «Собрание актовъ, относящихся къ исторіи Галиціи», № 89 ст. 117.

В. Розов у своїй праці: «Українські грамоти» 1928 р. видав цю грамоту під № 19 ст. 36—37. Це перше наукове видання нашої грамоти; на жаль тільки, В. Розов працював не над оригіналами, а тільки над фотографічними знімками з них, а звідси й повстали недокладності цілої праці Розова: докладного дипломатично-палеографічного опису він не подає й не рідко друкує помилкове читання: фотографія ж бо ніколи не замінить оригіналу при наукових працях!) В нашій грамоті в виданні В. Розова означає таке. Розпочинається грамота малим *е*, а не великим, як подає Розов; кінцеве *о* слова *вѣтро* в 3-м рядку ще знати в оригіналі, Розов не подає її. Кінець рядка 9 в оригіналі *останть*, а не *остантъ*, як у Розова. В кінці 5-го рядка було *аг* або *в*, тепер тільки *в*, але місце вказує, що написаного було більше, тільки стерлося. По слові *докла* в оригіналі одна крапка, а не дві, як у Розова (див. далі примітки до тексту). В рядку 5-м не видно в оригіналі цих літер: *л[та]* *м*; так само в 6-м рядку не видно вже: *т[х]*. В 1-м рядку Розов читає тільки *мате*, але в оригіналі від кінцевого *о* знати риску вліво, цебто, що можна читати й *матю*. До пояснень можна додати, що тепер маємо в грамоті два задеми, а не один. Про печатку Розов відсилає читача до «Акты 3. Р.» I. 23, а там тільки й маємо: «Къ грамотѣ привѣщенъ на пергаментной же тесмѣ, желтовосковой круглой ковчегъ, внутри котораго вытиснута печать на красной масѣ».

По цім опису подаю тепер цілу грамоту, яку я списав з самого оригіналу.

† *к*ладисла · *к*жю · *м*атю · *к*роль польски *л*нтокьски · *р*бски
*д*ѣдичъ (2:) и *н*и · *м*ногы *з*кма · *г*осподарь · *ч*инимо то *с*кдѣ

) Часті недокладності в виданні грамот проф. В. Розова 1928 р. покажу в окремій рецензії. Див. іще мою працю: «Загублена українська грамота половини XV-го віку», палеографічно-діялістичний нарис, («Записки Наукового Товариства», Львів, 1935 р. ст. 1—10).

оуѣкме которы на то (3:) аисто посмотрите · еже илие пѣтро ко-
 нко молдавы · зать и приаткль нашъ · (4:) пожичило на д̄ ти-
 сачк̄ рублин̄ фразьского сирько · их̄ же ждати имаятъ · (5:) на
 мо · ѿ тыхо ма̄ пусто за г̄ лѣ[та]мъ саукочимо иму · при на-
 шни к̄ри · и а[го] (6:) крату роману · и инго д̄кти · т̄к̄[х]о[] д̄ ти-
 сачи рублин̄ · коротити исполна (7:) г̄ того лѣта на масовусте ·
 пакан̄ б̄х̄о̄ имо на коротни · на д̄ни ако т̄у на(8:) писано · тогда
 гредо на гланч̄ · ис тоу боластни · што к нему прислушавъ (9:)
 тому исному и конко · и аго крату роману · и д̄кимо их̄ или ко-
 торы их̄ жинко остан(10:)тъ · оу тыхо д̄ тисачхо застави
 имаямъ · а они имаютъ держати · так̄ (11:) долго докола · име
 тыхо д̄ тисачи рублин̄ исполна не ѿдимъ · а тижь коли (12:) кы ·
 которы неприаткль свою силою окаягле · тото исныи гро̄ гланч̄ ·
 то(13:)гда тото исныи конкоды · и к̄р̄ инго · и д̄кти их̄ · или ко-
 торы на их̄ же — (14:) остантъ · имаютъ ис правкоу к̄рою и со
 оуѣню свою силою безо асти · то(15:)го исного горада · коронити
 а намо оу ты чьсы к̄сть двести · што б̄х̄о̄мо (16:) пособали ·
 пак ли кы тото исныи · гредо силою оузато · а м̄ оужды имам̄ (17:)
 ты исныи д̄ тисачи рублин̄ име коротити · исполна · а на к̄р̄пестъ
 того (18:) наша печать · к ому аисту евакан̄ осми приѣхити ·
 оу лѣте вежяго · (19:) рожесты д̄ чьон̄ т̄ и п̄ и н̄ писано аисто
 оу лѣцкоу оу по (sic!) (20:) оу понедѣлнико прядъ рускими ма-
 совусты

Примітки. І: Початкове в слово владисла трошечки біль-
 ше від інших букв, як узагалі початкові в слові, проте це не
 прописне В. І: В слові в̄жю кінцеве ю на 0,4 ст від е. І: матю,
 на початку ю стовпчика: зовсім нема, але від е вліво ще знати
 рисочку, що вкатує, що слово може кінчитися на ю; походить й
 slavja XIII.

довга, була підшита, про що свідчать сліди від голки чи шила. Попередній гарний білий кольор пергамену добре зберігся під заломом. Пергамен трохи зжовк, забруджений, особливо сильно на звороті. Розмір пергамену: широкий на 34 *ст*, високий на 12,1 *ст*. Долі один залім на 4,3 *ст*, який закриває останній рядок письма.

На звороті (*in dorso*) пергамен сильно забруджений; тут подано рукою XVIII ст. латинський зміст грамоти, під ним тією ж такою рукою написано рік 1388, № 4, R 1730. Тут же синя печатка: «МОСК. ГЛ. АРХИВЪ М. И. Д.» Ніяких давніх написів *in dorso* нема.

Складається грамота, як то звичайним було при малих кавалках пергамену, 1×3, цебто три рази тільки вширину.

Долі, посередині пергамену, привішена була мала восвідська печатка, від якої тепер нічого не лишилося. Печатка привішена була на подвійній пергаменовій поворозці, на 17 *ст* довгій, зверху на 1,0 *ст* широкий; на поворозці тим самим чорнилом і тією рукою написано шість великих *В*, подібних до ініціалу грамоти. Поворозку просунуто через три поземі прорізи на 1/4 *ст* довгі, — два в заломі, а один долі, де залім розпочинається.

Розмір тексту грамоти 25,2×6 *ст*, всього 10 рядків; при рядках ліворуч їх нема крапок, що звичайні в пізніших грамотах. Маргінеси: верхній 2 *ст*, лівий 4,5 *ст*, правий 4,0 *ст*. Ясно знати, особливо *in dorso*, що перед написанням грамоти висіливали раму, цебто означили маргінеси, чому рядки тут навіть вправо кінчаються більш-менш рівно. Розліновки для рядків не знати, — здається, її не було тут зовсім.

Писано грамоту півуставним письмом, дрібненьким, на 1,4 *ст* високим. Розпочинається грамота маленьким хрестоном на 0,8×0,8 *ст* і малим ініціалом *в* на 1,1 *ст* високим; хрест та ініціал дуже прості. Чорнило зблідло, жовтаве, в деяких місцях дуже витерлось, чому там читається тяжко.

Форма літер цілком така сама, як і в попередній грамоті з 27 січня. Розділовий знак — тільки крапка серединна, рідше горішня. Титло — довга доверху вигнута лінія. Букви *ъ* нема тут ані одного разу, — скрізь замінено *п* через *о*. Буква *о* пишеться часто в два рази, часом скидається на *д*, часом верх у неї недописаний. Так само, як і в першій грамоті, маємо тут і перекреслене три рази: зверху, всередині *В* долі; остє *а* без

верхньої головки, особливо в 6 р. в слові **тисачи**, в 7 рядку в **ако** він триніжний. В 8 рядку в слові **кляш** початкове **к** має широку довшню основу. Ніякої різниці між **ста** « тут не проводиться, — як і в першій грамоті, воно скрізь кругленьке. Ніяких діакритичних значків і в цій грамоті нема. Буква **ч**, як і в першій грамоті, скоріш **ч**, але чаша не кругла, а ніжка маленька.

Великдень у 1388 р. був 29 березня, а понеділок першої неділі поста припадає на 10 лютого, що й є день написання нашої грамоти.

І цю грамоту вперше видано в «Акты, относящиеся къ истории Западной Россіи» 1846 р. т. I № 8 ст. 23. Видано надзвичайно але. Крім звичайної в цій виданні недотриманості оригіналу (титла розкрито, винесені літери знесено до рядка, поставлено свої знаки розділові, видруковано гражданкою і т. ін.), знаходимо тут речі й недопустимі. Так, оригінал цієї грамоти не знає ані однієї букви **ъ**, а в виданні їх повно, бо видавець (протоієрей Іоан Григорович) не тільки поставив **ъ** по знесених до рядка приголосних, але й скрізь замість кінцевого **о** видрукував також сучасне **ъ**. Замість **і** (тричі перекресленого) в оригіналі видруковано **й**, чого оригінал зовсім не знає. Де в оригіналі **оу**, там поставлено **у**.

А ось помилки цього видання (в дужках подаю текст оригіналу): Божею (**бѣю**), милостію (**мѣтїю**), королю (**кѣолю**), земля (**зѣмля**), усесердечное (**оу^асєвѣдчѣ**), поклоняніє (**покланѣнїє**), оть (**ѡ**), воеводи (**вѣвѣ**), чинимъ (**чннн**, пор. нижче **чнннѣ**), истинному (**нстннѣму**), Варшавському (**вѣршѣвѣскѣму**), тямъ (**тѣ^ѣмѣ**), у Луцку (**оу^а лѣцкн**), на семь (**на сѣмѣ**), Фряжского (**фѣрѣжскѣ**), на листу (**лнстѣ**), просимъ (**прѣснмѣ**), подъ кролевою жъ (**пѣдѣ кѣролѣоу жѣ**), печатью (**пѣчатїю**), вашъ (**вѣшѣ**), понедѣльникъ (**пѣнѣдѣлннѣкѣ**), Божьего (**кѣжѣвогѣ**) і др.

Дуже цікаві й показні ще ось ці дві помилки, — не одніюкі в нашій літературі. В оригіналі в двох місцях маємо трохи виперті слова, тяжкі до читання, а саме: 1) **ѣ чѣтнрн тнсѣчн** **оу^а насѣ**, це неясне **оу^а насѣ** (оу насѣ) в «Актах» видруковано... **ѣсудѣоу** (sic!); 2) **штѣ лнслѣнѣ оу^а лѣцкн**, неясне **оу^а лѣцкн** Григорович подав «но не на **ѣ**! З поданого бачимо, що при сучаснім стані науки подібні видання цілком непридатні ані до жодного на-

укового виотку. А яке баламутство вони приносять, нехай покажуть хоча б загально відомі «Матеріали для словаря древнерусского языка» І. І. Срезневського, який використав цілу цю грамоту (так само і всі інші!) не з оригіналу, але з «Актив»; і отож у III томі цих матеріалів під словом «сума» знаходимо велику виписку на це слово з цієї грамоти восводи Петра, — а в ній (в оригіналі) і самого слова «сума» нема! Цікаво, що Срезневський подає тільки одну цю виписку, бо в інших матеріалах слова сума він не знайшов. Таким чином через неправильну виписку з других рук вноситься баламутство до науки, ніби давня руська мова XIV в. знала слово сума.

Ще приклад. Лінгвіст хотів би користати з «Матеріалів» І. Срезневського чи з «Історичного словника українського языка» Є. Тимченка, як із джерела цілком наукового. Виявляється, що дуже часто робити того не можемо. Так, у Словнику Є. Тимченка на ст. 205 під словом «велебный» маємо виписку і з нашої грамоти, але Тимченко цитує її з «Актив»: «Чинимъ свѣдомо велебной твоей милости», а в оригіналі чини і чинимо, а чинимъ нема, як нема й D¹ «велебной твоей», а єсть велебной твоєй. Як бачимо, в «Актах» затерті власне українські риси, і цієї попсованої форми вживає Є. Тимченко.

Другим видрукував нашу грамоту Яків Головацький у своїй праці: «Памятники дипломатического и судебно-дѣлового языка русского въ древнемъ галицко-володимирскомъ княжествѣ». Львів, 1867 р. № 9. Головацький, як і першу грамоту, просто передрукував з «Акты», але передрукував кирилицею, тільки букви ъ, ѳ, ѱ, ѱ, і подав не згідно з оригіналом, але по своєму бажанню; крім цього, додав і ще й свої помилки, через що вийшло видання ще гірше, як у «Актах».

Третім видав нашу грамоту в 1887 р. В. А. Уляницький у відомій своїй праці: «Матеріали для історії взаємнихъ отношеній Россіи, Польши, Молдавіи, Валахіи и Турціи въ XIV—XVI вв.», № 3 ст. 3. Своім звичаєм, Уляницький титла порозкривав, знаки розділові й великі літери дав по сучасному, а винесені літери позносив до рядка та ще й додав до них ъ, що було рішуче проти оригіналу, бо він, як ми бачили, зовсім не знає цієї букви; крім цього, Уляницький знищив таку оригінальну рису цієї пам'ятки, як ѳ в кінці слів по приголосних, позамінявши його на ѱ. А простих помилок у виданні Уляницького так

само багато, хоч і списував він з оригіналу; напр. (у дужках читання оригіналу): поклоняиис (покланяиис), Варшавському (варшофському), давати (додаати), Фряжжкого (фражжко), просимъ (просише), Кроловою жъ (королювою жъ), печатью (печатю), поль (поде), Божю (сею), Божьего (кжьего) і др.; затер Улянницький і давній спосіб рахування, передавши оригінальне а н г и н, щейто 1000 і 388 просто через 1388. Двох вищезазначених технічних слів не відчитав і Улянницький і так само зробив з оу нисо — оунаюс (sic!), а з оу ацидн — оно не на 4! Звичайно, і це видання з нашого погляду зовсім не наукове, і, напр., для лінгвістичних цілей користатися ним рішуче не можливо¹⁾. А це неіснуюче в оригіналі сумаю (з аканієм!) таке проречисте!

В виданні С. Калужияцького в «Documentes Hungarici» цієї грамоти, з невідомих нам причин, зовсім не подано.

Передруковуую цю важливу молдавську грамоту 1388 р., докладно списавши її з самого оригіналу.

† Блудвсаку · сею матиу · кролю · польскому · антовскому · дѣднѣ · и · рѣцкому · и · нѣ · (2:) · многы · я · к · ма · господарю · оу · се · суд · ч · ъ · покланяише · ѿ · Петра · ерсе · молдавского · чини · (3:) · с · к · Домо · власной · те · о · мати · ж · о · е · жи · д · л · а · н · т · о · м · у · истинному · п · н · у · е · р · ш · е · ж · с · к · о · м · у · · г · т · и · с · а · · (4:) · ч · ѣ · ф · р · а · ж · к · о · г · о · с · е · р · в · e · р · а · · у · ч · м · о · к · ѣ · м · о · ш · т · о · е · жи · о · у · д · а · т · и · о · у · л · у · ц · и · н · ѣ · а · д · о · д · а · т · и · е · жи · о · у · с · e · ч · e · k · ѣ · о · у · (5:) · с · к · ѣ · с · т · о · и · т · ь · н · а · с · o · м · o · л · и · с · т · у · · г · т · и · с · а · ч · и · р · e · k · a · н · ѣ · ф · r · a · j · k · o · o · s · e · r · v · e · r · a · · з · a · ж · a · ч · и · н · и · м · o · с · e · ж · a · л · i · c · t · o · · e · g · (6:) · т · и · с · а · ч · и · · a · e · ж · и · e · н · ѣ · м · а · т · и · с · т · o · и · т · ь · л · i · c · t · o · · o · ч · e · т · и · р · e · т · и · с · а · ч · и · о · у · н · i · c · o · · п · р · o · с · и · м · o · e · ж · и · e · м · а · т · и · ш · t · o · (7:) · e · ж · и · о · ш · t · o · о · ч · и · н · и · л · и · н · ѣ · л · i · c · t · o · a · k · o · и · т · o · t · o · ш · t · o · ш · e · л · a · n · o · о · у · л · u · c · i · n · ѣ · a · н · a · g · т · и · с · а · т · и · п · o · d · e · k · r · o · l · e · v · o · (8:) · ж · a · п · e · ч · a · т · ю · · к · т · o · к · н · a · m · o · п · р · и · н · e · с · e · т · ь · з · л · и · c · o · н · a · g · т · и · с · а · ч · ѣ · · t · o · m · u · м · ѣ · д · а · т · ѣ · e · ж · и · e · л · i · c · t · o · (9:) · ш · t · o

¹⁾ В числі джерел історичного словника української мови Київської Академії Наук, т. I, 1930 р. читасмо й видання В. Улянницького; уважав ми за метою технічну недостатку. Науковий академічний видання повинно базувати на аналізі оригіналу, а не цих передруків. Докладно про це розповідаю в своїй рецензії в 2-й частині тому XV збірника «Вісник» ст. 241—264.

писано на 4 тисячи... а писано ансто оу городк сочакк оу понн-
дѣлико вироу (Ю:) подѣли поста подо машню печатку оу ак-
то ежого рожества а н. т и я.

Примітки. 1: початкове *вѣ* на 0,35 *ст* відірване від за-
кінчення, так само в *машню* кінцеве *ю* на 0,35 *ст* віддалене від
свого слова; такі самі відділення букв від свого слова помітні
й далі. 2: У слові *дѣдиту* буква *ѣ* ніби перероблена з якоїсь
іншої (*ѣ*), як то і в грамоті Луцькій. 3: В слові *вѣ* *мо* середнє
ѣ написане вгорі праворуч *є*. 4: В слові *сома* перше *ѣ* зверху
недописане, як і в інших місцях. По слові *сорова* в пергамені
мала дірочка, теж і по наступному слові. 5: Слово *оу* *масо* трохи
зле читається; *Акты* та Уляницькій подають *осумажоу*, чого нема;
в кінці слова ясно *масо*, слово з 6 букв. 6: *писано оу* *лѣчки*,
вираз *оу* *лѣчки* (*лѣчки*;) читається зле, але кінцеве *-чки* можна
ясно відчитати; *Акты* та Уляницькій читали це місце: *писано*
на 4 тисячи, чого в оригіналі зовсім нема. 7: В слові *кто* буква
ѣ перероблена з першої *ѣ*, так само в *принесе* із попереднього
ѣ зроблено *н*. 8: Число тисяч *а* написане так само, як і в першій
грамоті, з рискою від головки вправо. 9: *фалкоу*. — перше *ѣ*
може й лігатура *ѣт*, але сумнівна.

IV.

Спилюся тепер хоч коротко на опису мови двох найстар-
ших молдавських грамот.

З правописних рис обох грамот зазначу найважливіші. Літер
в та *ѣ* тут не розрізняється, — пишеться одне кругленьке *в*
у всіх позиціях; два рази *масо* *ю* на початку, але без серед-
ньої з'єднуючої лінії, — це *юго* ряд. 6 поруч *юго* 13¹⁾. На по-
чатку слів і в злучникові постійно *оу*, в середині слів *у*, але:
сорова 5, *оу* *лѣчкоу* 19. Кінцева приголосна слова чи складу
може виноситися над рядок, але цих винесень ще небагато:
чинило 11. 5 — *чинѣ* 11. 2, *повода* 13 — *Н¹ конко* 3 — *С¹ конко*
11. 2 — *Д¹ конко* 9, *А¹ тото* 12 — *то* 2, *масо* *ѣсто* 7 — *машню* *сто*

¹⁾ Цитати з першої грамоти зазначаються просто цифрою (рядок),
а при цитатах із другої грамоти ставлю 11.

5, D² дѣтмо 9 — дѣт^а б і т. ін. По я перед приголосною не ставиться ъ: оу поведѣлико 20. II. 9, але перед ск ставиться ъ: польски 1, польскому II. 1. Букви ъ нема тут зовсім. р 8 Б А

Дуже цікавою спільною рисою обох грамот є вживання о на кінці слів замість ѡ, напр.: P¹ кѣтмо II. 4, гродо 8. 16, D² дѣтмо 9, A¹ записо II. 8, D² імо 7, імо II. 17, G² іхо 9 bis, A² іхо листо 4, A¹ масопусто 7, G² манусто 5, D² мамо 5. 15. II. 8, оу пасо II. 6, N¹ околго 12, N² пано 3, N¹ писано 19. II. 8, пожи чило 4, оу поведѣлико 20. II. 9, посмотри 3, на сомо II. 5, N¹ тото 13. 16, A¹ тото 12. II. 7, I¹ тѣмо II. 4, G² тѣхо 5. 10. II. 1, L¹ оу тисахо 10, D² оуѣтмо 2. Цю рису проведено в обох грамотах надзвичайно послідовно (тільки в I грамоті маємо один приклад з ѡ, це прова 20), і вже ця послідовність в'їже обидві грамоті до одного спільного циклу грамот і до одного писаря. Серед українських грамот не знаємо другої подібної, де б заміна кінцевого ѡ на о була проведена так послідовно; нема подібних грамот і серед молдавських, але спорадичне вживання о зам. ѡ на кінці слів трапляється в них не рідко¹⁾.

Через цю послідовність заміни кінцевого ѡ на о не можна певно твердити, що в формах: кязо листи 14, подо нашню 11. 10, подо кролокю II. 7, со оуєю 14, петро 3 не маємо тієї самої заміни.

Цікаво, що ѡ ніколи не замінюється тут на о, в словах перед -ск- з давньої традиції ще утримується ѡ, напр.: каршоцьскому II. 3, литовьскому II. 1, польскому II. 1, польски 1, молдавського II. 2, фразьського 4.

Що ж це за звичка замінити ѡ на о? Від найдавнішого часу існував у православній церкві т. зв. «хомовий» спів чи «хомонія». Давні ѡ, ѡ, хоч і зникли в живій мові в «слабих» складах, проте жили ще довго в церковних співах. — спів був традиційним і з нього нелегко було повикидати зниклі давні ѡ, ѡ. Радити собі стали тим, що замість цих ѡ, ѡ співано (а в нотних книгах писано) голосні о, е. Напр. співано й писано (текст 1515 р.): сегорѣшихоуемо и кызаконнокахоуемо, не опредедихоуемо пера-

¹⁾ В болгарській грамоті (до 1277 р.) Костянтина Асіня дуже часто зам. ѡ пишеться о, цього ѡ замінюється на о; одиничні випадки цього ої зам. ѡ відомі і в Савиній книзі XI в. та в збірнику князя Святослава 1073 р., див. Г. Ильинскій: Грамоты болгарскихъ царей, М. 1901 р. ст. 38—40.

до того, ни себлюдоуемо, ни сеткоруемо, шкоже запекда на
 мо, но не предай же нас до конца отеческыи Бже¹⁾. Таке
 читання безумовно позосталося традиційно від найдавніших
 часів, і являється одним із доказів, що давні ч, ь справді були
 звуками голосними, близькими до *o*, *e*.

Дві найстарші молдавські грамоті 1388 р. юдають дуже
 цікаве світло на історію т. зв. хомонії. Безумовно, в молдав-
 ській церкві в XIV віці існував ще хомоний спів, що зайшов
 сюди головню від південних слов'ян. Наші грамоти свідчать,
 що існувало й хомове читання, що занесене було навіть до
 урядових канцелярій; не виключена можливість, звичайно, що
 писарем грамот 1388 р. була якась особа духовна, звикла до
 цього хомового читання.

Хомонія — надзвичайно цікаве явище, ще дуже мало в нас
 висвітлене; спеціальна праця про це E. Kuschmierz'a (Przyczynki
 do zagadnienia chomonji w hirmosach rosyjskich, Вільня, 1932)²⁾
 не вясниє значення хомонії для церковнослов'янської фонет-
 тики. Хомонічні написи я знаходив у рукописах майже всіх
 слов'янських народів, що вживали кирилиці, а тому в'язати хо-
 монію до одного якогось краю не маємо підстав; але юнулось
 мені в вічі, що в молдавських кирилівських пам'ятках хомонія
 чи не частіша, як у пам'ятках інших народів. Ось через це Д-р
 Іл. Свенціцький, що хоче в хомонії бачити ознаку білоруську,
 жодних підстав для того не має (див. його «Опис рукописів,
 І. Кириличні пергаментні XII—XV вв.», Львів, 1933 р. ст. 5).

Як знаємо, молдавська церква в XIV віці якийсь час за-
 лежала від митрополита Галицького, а це на цілу культуру
 Молдавії наложило певні українські ознаки. І пізніше, в XV—
 XVII віках культура Молдавії знаходилась під великим впли-
 вом українського народу, що помічало на всіх ділянках куль-
 турного життя її. Через цей вплив молдавські канцелярії були
 організовані на зразок українських («русских»), а офіційною
 мовою Молдавії стала мова українська. В мові молдавських
 грамот XIV—XV віків бачимо дуже багато ознак живої укра-
 їнської мови, а це дає змогу твердити, що в молдавських канце-
 ляріях працювали й українці не тільки свої, але й з Галичини.
 Знання старої церковно-слов'янської мови було в Молдавії не

¹⁾ С. Булич, див. «Энциклопедич. Словарь Брокгауза, 1899 р.,
 півтом 55 ст. 661. Від цього частого -хеме повстала й назва «хомоний-
 спів чи «хомоніє».

великим, бо ж це бу: а мова Ім зовсім чужа, а тому в грамотах молдавських так сильно пробивалася жива мова писарів, пробивалася часом значно сильніше, ніж у грамотах українських, де літературна церковно-слов'янська мова все була здержуючим чинником. Дійсно, навіть аналіз двох наших грамот показує, що мова Іх — то мова старо-українська («руська»), а церковно-слов'янського елементу в них дуже мало.

При сполученнях плавних з ірраціональними голосний постійно перед плавною: держати 10, держати II. 9, долго II, иенала 6. II. 17, молдавы 3, молдавського II. 2; це цікава вказівка: при кінці XIV-го ст. в Молдавії ще не пишуть Тирновським (патр. Євфимія) правописом.

Панують повноголосні форми: коренити 15, коретити 6. 17, коретили 7, гереда 15, оу гередак II. 9, сверка 4. II. 4 5; тільки раз масмо предъ 20; про полонізми — далі.

Заміна єъ на оу часта в наших грамотах: оу гередак II. 9, оу луцкоу 19, оу лѣчки II. 4. 7, оу лѣто 18. II. 10, оу насѣ II. 6, оу поведѣлико 20. II. 9, оу сочакѣ II. 4, оу ты чьсы 15, оужды 16, оузато 16. 10, оусю 14, оуєхѣ II. 4—5, оуєкмо 2, оусрд ч в II. 2, оу тисачѣ 10.

Пошлутання ѡ з и: при єѣри 5, G² ииѣ 2. II. 1. В dualis: Г. Д тисачѣ 4. II. 3—4. 8 і тисачи 6. II. 17. II. 5. 6. 7. 9. По р масмо с: предъ 20. Але с й пошлутання ѡ з с: приѣткаѣ 3 і приѣтѣль 12; G² зѣмаѣ II. 2 і зѣмаѣ 2.

Зміна є на о: чотири II. 6. Тут тільки форма тисача, відома часто і в давніших пам'ятках і звичайна в пам'ятках українських.

Приголосні ж, ч, ш палатальні: тижь II, зажь II. 5, держати 10, галичь 8. 12, дѣдичь I, дѣдичю II. 1, кашь II. 8, нашь 3, але: наша 17, печать 17, почало II. 4, оу сочакѣ II. 4. 9; пор. Іще й сучасну палатальність цих звуків у говорах буковинських та гуцульських. По г, к може бути й и, напр.: многы 2, II. 2, але: польски I, автовски I, руски I, оу луцки II. 4. 7. Цікаві ще фонетичні живі форми: рождьста 19. II. 10, што 8. 15. II. 4. 7. 9, штоѣ II. 6—7, не правѣю 14, не тоѣ 8.

Група стн губить т: немъи 12, немъи 17, иеного 15, иеному 8.

D¹ іменників чол. роду тільки на -у, на -ови нема: крѣту ромѣну 6. 9, пану II. 3. P¹ келестню 8, латню II. 1, печатню II. 8

і вичетям II. 10; форма матю I сумнівна, дуже походить на мате I¹ на листу II. 5, оу аццкоу I⁹ і оу ацци II. 4. 7. G² рѹкам 4. 6. II. 17. II. 5.

Серед прикметникових і займенникових форм зазначу: G¹ чнего 15, молдавського II. 2, фражського 4, влывъ о, перекъ II. 9, — жові українські форми: G¹ ежнего II. 10, кѹжавго 18, I¹ ежию 1, ежию II. 1. Живу нову віддають і свєх II. 5. G¹ г тега (третого) 7. Для I¹ на само листу II. 5 пор. крѹлокою II. 7.

Теперішній час в 3 особі однини в множині кінчиться на -у, напр.: вляють 4, оставють 14. 9—10, приньсють II. 8, вьнесу-мьють 8, стѹть II. 5. 6, вляють 10. 14; форма посмотрито 3 го-ворела б про -ть. Рг Р: вляю 16, просимо II. 6, сѹсѹвало 5, чинио 2. II. 5, а також дашъ II. 8, ѡдашъ II, вляшъ 10. Зло-хені форми: вѹлѹкѹ осми 18, дѹдаш осми II. 4, осми даш II. 3, осми вѹчалъ II. 4, осѹ оцшнѹшъ II. 7, емѹ корѹтѹшъ 7, емѹмо вѹсѹсѹлаш 15; ждати вляють 4, заставѹти вляшъ 10, вляють сѹрѹшѹти 14—15, вляють держати 10.

Зазначу ще цікаві синтактичні форми: Наша вѹчѹть в сѹлу листу вѹлѹкѹ осми вьнесѹти 18; правда, подібне вживання N замість A широко відоме взагалі в давніх східньо-слов'янських пам'ятках. Кѹторъ из нѹго жи останють 13—14. Кѹторъ из нѹго 13 і кѹторъ іже 9. Як ан ем тѹто нѹшъ гредѹ сѹлою оцѹлатѹ 16. Просимо вшѹи мати II. 6. Іже же ждати 4. При зложених числівниках уживається і: з чѹво т и ѡ и в 19, а в т ѡ в 10.

В обох грамотах багато слів із живої української мови, напр.: корѹтѹшъ 7, господарѹ 2, дѹдаш II. 4, A¹ запѹсе II. 8 (цеб-то залиш чол. р., у Срезневського в «Матеріялах» неправильно запис), колъ II, ежи 3, як ан 7. 16, вѹсѹсѹлаш 16, вѹчалъ II. 4, оцѹсѹрд ч в II. 2, чини II. 2, оцшнѹшъ II. 7 і ін.

Як бачимо, українські ознаки в обох грамотах дуже помітні, і вони ясно вказують, що канцелярською мовою в Молдаві в XIV віці була справді мова старо-українська. В XV віці мова грамот молдавських стає ще більш українською.

Хочу сказати тут іще дві слові методологічного характеру. Окреслюючи національну приналежність якоїсь давньої мови, не можна керуватись тільки сучасними найхарактернішими рисами її. При цій окресленні треба брати вкалівки історичні, те-

- ^аа (дан); 7.
 кнзо асти 14.
 кожего G¹ 18 — ежего; 10 —
 I¹ ежею I — коза; 1.
 коронити того иного города 15.
^тбра I, D¹ крату 6. 9.
 кыхо коротилн 7, кыхомо посе-
 клалн 15.
 каршоуьскому D¹; 3.
 кашь A¹; 8 — G¹ кашен; 6.
 елабеню D¹; 3.
 елакан есми 18.
 клодисла I, D¹ клодислаку; 1.
 коведа I, N ковео 3 — G¹ ко-
^авео; 2 — D¹ ковео 9.
 колостню I¹ 8.
 коротити 6. 17, кыхо коротилн 7.
 ккри L¹ 5.
 ккс мо I¹; 4.
 кксга A¹ 15.
 клань N¹ A¹ 8. 12.
 города G¹ 15 — оу городѣ; 9.
 господарь 2.
 гредо N¹ 8. 16, гро ^а12.
 двести 15; 4 — дамы; 8 — есми
 дан 3.
 держати 10.
 додаан есми 4.
 докола 11.
 долго 11.
 дѣдичь I — D¹ дѣдичю. 1.
 дѣти N¹ 13, D¹ дѣтѣ 6, D¹ дѣ-
 твмо 9.
 его, іего G¹ 13, G¹ іего 6.
 есми дан; 3 — додаан есми: 4 —
 есми почалн; 4 — елакан есми
 18 — есте оучинилн; 7.
 ждати: іхо жи ждати 4.
 жо; 3.
^ежи N¹ 13.
 запись A¹; 8, пол. роду.
 застаенти: оу тыхо ^ад тисацяхо
 застаенти илаемъ 10.
^тза жь (за тожь); 5.
 зкмалк G¹ 2 — G¹ зкмалъ; 2.
 зать 3.
 нан 9. 13.
 илаемо 16, ждати илаеть 4,
 илаеть 14, илають держати
 10, илають коронити 14—15,
 застаенти илаемъ 10.
 имо D¹ 11. 17.
 ины! A¹; 7 — G¹ инѣ 2; 1.
 не правюю 14, не тою 8.

- исныи N¹ 13, 16, G¹ исного 15. молдлы G¹ 3.
 D¹ исному 8, A¹ исныи 12, A² молдльскаго G¹; 2.
 исныи 17. макоуцето A¹ 7, G¹ мапуцето 5.
 исполна б. 11, 17. I¹ макоуцеты 20.
 истинному D¹; 3. маме D¹ 5, 15; 8 — и маму 8.
 иго, — иго G¹ 13, G¹ иго б. мыслено 7—8.
 ихе G¹ A¹ 4, 9 bis, G¹ иха 13, D¹ нас): оу насю, б.
 иже 7. наша 3, наша 17, при нашей 5 —
 кели 11. I¹ нашейю; 10.
 котерыи N¹ 2, 12, N¹ котерыи ихе надѣан G¹; 10.
 9, N¹ котерыи из иже 13. неприатѣль 12, приатѣль 3.
 кралевою I¹; 7. о: сисъ аисто о г тисахи, 5 —
 крале I — D¹ кралею; 1. аисто о чотыри тисахи б.
 крѣпость 17. ободога N¹ 12.
 кто; 8. ожи 3.
 (асть): аство асти 14. они 10.
 аство N¹ 19; 6, 9 — D¹ аству 18 — останѣть 14, остан тѣ 9—10.
 A¹ аство 3; 5, 7, 8 — L¹ на ѿдамы 11.
 аству 5. пак ли 7, 16.
 антовьскии N¹ 1 — D¹ антовьско- пано N¹ 3 — D¹ пану; 3.
 му; 1. веркеи G¹; 9.
 (ауцк): L¹ оу ауцкоу 19 — оу петро N¹ 3 — G¹ петра; 2.
 ауцки (оу ауцки?) 4, 7. печать A¹ 17 — I¹ печатню;
 акта G¹ 7 — оу акте 18; 10. 8 — подо нашейю печатню; 10.
 мати G¹; 6 bis — D¹ мати; 3 — писано N¹ 19; 8 — A¹ писано; 7, 9.
 I¹ матю 1 — I¹ матню, 1. подо кралевою; 7— подо нашейю;
 многы G¹ 2; 2. 10.

пожичало 4.

покланяння А¹; 2.польски N¹ 1 — D¹ польському; 1.

почади іємі; 4.

оу пенядканико 20; 9.

несметунто 3.

несобади 16.

пестя G¹; 10.

прядь 20.

прислѣснѣти 18.

принесуть; 8.

прислѣшати: глянѣ ис тою ко-
лестиво што к нему прислѣши-
ать 8.

прятка 3, непрятка 12.

преснѣ кашні мати; 6.

режнѣтв G¹ 19; 10.режнѣ D¹ 6, 9.рукаи G¹ 4, 6, 11, 17; 5.руски N¹ — D¹ рускому; 1 — 1¹

рускими 20.

сѣдѣ 2 — сѣдѣмо; 3.

сиряка G¹ 4; 4, 5.снѣ A¹; 5 — D¹ снѣу 18 — L¹ на

сѣмо; 5.

слѣвоуемо 5.

се оуемо 14.

оу сѣчѣкѣ; 4, 9.

стоить; 6 — стоить на сѣмо ан-

стѣ; 5.

так Ю.

твои D¹; 3.

тихь 11.

Г тисачк A¹; 3-4, 8 — A² Г ти-
сачи; 6, 7 — N² Г тисачи; 5 —
A² Д тисачи 6, 11, 17; 6, 9 —
L¹ оу тисачю 10 — A² Д ти-
сачк 4.

тогда 8, 12—13.

тѣте N¹ 13, 16 — G¹ тѣте 15.Т — D¹ тѣму 8; 2, 8 — A¹ тѣ2 — A¹ тѣте 12; 7 — 1¹ тѣ-ме; 4 — G² тѣхо 5, 10, 11 —A² тѣ 17 — A² тѣ[го] 6Г тѣго (= третѣго) G¹ 7.

тѣ Adv. 7.

оу городѣ; 9 — оу лѣцкоу 19 —

оу лѣцко; 4, 7 — оу лѣте 18;

10 — оу носѣ; 6 — оу пенядкани-

ко 20; 9 — оу сѣчѣкѣ; 4 — оу

тѣ чѣсѣ 15.

оуждѣ 16.

оуждѣ 16.

оусяю і: 14— G³ оуѣхѣ; 4-5— чьсы A³ 15.

D³ оуѣкло 2.

чинило 2; 5— чини^м 2.

оуѣрд ч в A¹; 2.

чотири; 6.

оучинили; 7.

што 8. 15; 4. 7. 9— штегы, 6—7.

фражского G¹ 4 — фражего; ако 7; 7.

4— фракоо; 5.

Варшана.

Іван Огієнко.

Отже, у праці Івана Огієнка представлені важливі наукові спостереження щодо мовних особливостей молдавських кирилівських грамот 1388 року.

Отримано: 19.11.2015 р.